

Mis- en disinformatie, conceptualisering binnen onderzoeksproject ‘Desinformatie: naar een duurzame en evidence based aanpak’

Rens Vliegthart, Jaron Harambam, Bryan Tesser, Pieter van Boheemen en Claes de Vreese

20 november 2024

Brede aanpak

In ons project nemen we een inclusieve benadering en bestuderen we (de effecten van) een verscheidenheid aan vormen van mis- en disinformatie, waarbij wij ons in eerste instantie richten op de online context, en specifieke interesse hebben hoe (generatieve) artificiële intelligentie kan bijdragen aan de verspreiding en bestrijding van mis- en disinformatie. Specifieke aandachtsgebieden zijn hierbij de mogelijke impact op democratische processen, volksgezondheid, sociale en maatschappelijke stabiliteit en (internationale) veiligheid (Ministerie van BZK, 2024). Cruciale aspecten om in beschouwing te nemen zijn *actoren* die dit type informatie produceren, *netwerken* waarin de informatie verspreid wordt, de *inhoud* van deze informatie en *effecten* op een breder publiek, maar mogelijk ook op specifieke politieke en maatschappelijke actoren. Het onderzoek richt zich bewust niet op de vraag hoeveel mis- en disinformatie er in de Nederlandse context aanwezig is, maar wel op de vormen waarin het voorkomt en met name op manieren waarop mogelijke negatieve effecten gemitigeerd kunnen worden.

Definitie mis- en disinformatie

Over de abstracte definities van misinformatie en disinformatie bestaat een redelijke consensus in de academische literatuur. De begrippen *misinformatie* en *disinformatie* (of desinformatie) worden vaak samen gebruikt om valse of misleidende informatie te conceptualiseren.

- *Misinformatie* wordt over het algemeen gedefinieerd op het niveau van individuele inhoud: als "informatie die onjuist is, maar niet bedoeld is om schade te veroorzaken" (Wardle, 2018, p. 5). Het kan ook worden gezien op actorniveau, waarbij "[misinformatie betrekking heeft op] onbedoeld gedrag dat per ongeluk misleidt." Ireton en Posetti (2018, p. 1) combineren beide benaderingen en definiëren het als: "misleidende informatie die is gecreëerd of verspreid zonder manipulatieve of kwaadaardige intentie."

- *Disinformatie* wordt daarentegen geconceptualiseerd als "het opzettelijk en doelbewust verspreiden van misleidende informatie" (Tsfati et al., 2020, p. 157); "onjuiste informatie die opzettelijk wordt gecreëerd of verspreid met het uitdrukkelijke doel om schade te veroorzaken" (Wardle, 2018, p. 04); en "bewuste (vaak georganiseerde) pogingen om mensen te verwarren of te manipuleren door hen oneerlijke informatie te verstrekken" (Ireton & Posetti, 2018, p. 1).

Kortom, *disinformatie* wordt meestal gedefinieerd als de opzettelijke creatie en verspreiding van valse of misleidende informatie, terwijl *misinformatie* verwijst naar het onbedoeld delen van dergelijke informatie.

In de praktijk is het vaak niet eenvoudig om vast te stellen of bepaalde informatie feitelijk correct is of niet. Los van de epistemologische discussie over wat waarheid is, bestaat mis- en *disinformatie* vaak uit een mix van waarheidsgetrouwe informatie, halve waarheden en gefabriceerde beweringen (Starbird et al., 2019). Huidige technologieën en de stormachtige opkomst van generatieve artificiële intelligentie zorgen ervoor dat misleidende informatie als zeer waarheidsgetrouw gepresenteerd kan worden (bijvoorbeeld middels deepfakes, Hameleers et al., 2024). Daarnaast is het onderscheid tussen mis- en *disinformatie* vaak onduidelijk. Het is in de praktijk lastig om intenties en motivaties achter de fabricatie en verspreiding van *misinformatie* te identificeren. Bovendien zijn deze intenties en motivaties context- en actorafhankelijk: *disinformatie* geproduceerd door een actor kan door andere actoren verder verspreid worden zonder dat zij bewust zijn van het feit dat het onjuiste informatie betreft, en vice versa. Deze uitdaging wordt verder vergroot door de dynamische en netwerkgerichte processen die

ten grondslag liggen aan het construeren en verspreiden van informatie in de digitale wereld (Seeliger & Sevignani, 2022).

Beschuldigingen van mis- en disinformatie

Naast mis- en disinformatie zelf is ook het gebruik van deze en gerelateerde termen als 'label,' of als beschuldiging van andere actoren, het vermelden waard (Egelhofer & Lecheler, 2019). Als een actor beschuldigd wordt van het verspreiden van mis- of disinformatie, wordt de legitimiteit van deze actor ter discussie gesteld. Dergelijke beschuldigingen vinden plaats in een bredere context van een wederzijdse publieke waarheidsstrijd tussen gevestigde instituten (media, wetenschap, politiek) en belanghebbende actoren uit het alternatieve kennislandschap (Harambam, 2020).

Vormen van mis- en disinformatie

Mis- en disinformatie komt in vele vormen en kan worden ingedeeld in verschillende genres, zoals geruchten, misleidende informatie gepresenteerd als nieuws en complottheorieën. Elk genre heeft unieke discursieve en sociale mechanismen, maar vaak komen zij gezamenlijk voor. Speciale zorgen zijn er over *foreign information manipulation and interference* (FIMI), waarbij het specifiek gaat om ongewenste buitenlandse inmenging in desinformatieruimte (Ministerie van BZK, 2024) om bijvoorbeeld politieke besluitvormingsprocessen te beïnvloeden of het imago van politici aan te tasten (Vliegthart & Kruikemeier, 2024).

Referenties

Harambam, J. (2020). *Contemporary conspiracy culture: Truth and knowledge in an era of epistemic instability*. Routledge.

Ireton, C., & Posetti, J. (2018). *Journalism, 'Fake News' & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training*. UNESCO Publishing.

Ministerie van BZK (2024). *Voortgangsbrief Rijksbrede strategie voor de effectieve aanpak van desinformatie en aankondiging nieuwe acties*. Kamerstuk 35295.

Seeliger, M., & Sevignani, S. (2022). A new structural transformation of the public sphere? An introduction. *Theory, Culture & Society*, 39(4), 3-16.

Starbird, K., Arif, A., & Wilson, T. (2019). Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 3(CSCW), 1-26.

Tsfati, Y., Boomgaarden, H. G., Strömbäck, J., Vliegenthart, R., Damstra, A., & Lindgren, E. (2020). Causes and consequences of mainstream media dissemination of fake news: literature review and synthesis. *Annals of the International Communication Association*, 44(2), 157-173.

Vliegenthart, R., & Kruikemeier, S. (2024). Hoofdstuk 6 - Grensoverschrijdende ondermijning van de democratie: internationale dimensie. In Honingh, M., & Van Ham, C. (Eds.), *Verkenning en verdieping democratische erosie en respons in Nederland* (pp. 155-167). Den Haag: Ministerie van BZK.

Wardle, C. (2018). The need for smarter definitions and practical, timely empirical research on information disorder. *Digital Journalism*, 6(8), 951-963.